

1. OLAVS BARNDOM.

På slutet av 900-talet föddes en pojke i Ringrike och han fick namnet Olav. Hans mor hette Åsta och fadern var Harald Grenske. Honom skulle pojken aldrig få träffa. Harald var småkonung i Vestfold, men tyckte mest om att fara på vikingatåg i österled. Han var också otrogen mot sin fru Åsta. Under ett uppehåll i Sverige friade han till Sigrid Storråda. Hon avböjde, men då Harald blev påträngande ordnade hon så att han blev innebränd. Då detta hände var Åsta gravid med Olav.

Harald Grenske var sonsons son till Harald Hårfagre. Nedärvt i den släkten fanns värdefulla egenskaper, som fast vilja, förmåga att leda, samla och organisera, men också mindre värdefulla egenskaper, som vildhet, grymhet, hämndlystnad, girighet och oseriöst beteende gentemot kvinnor. Alla dessa egenskaper gick i arv till Olav Haraldsson.

Hans mor Åsta gifte sig senare med Sigurd Syr. Olavs styvfar var en fredlig man, som bäst trivdes med att vara bonde. Dag efter dag var han ute på åker och äng för att se till, att arbetet gjordes ordentligt. Han var en lugn, eftertänksam man, klok och lagkunnig. Olav växte upp på Sigurd Styr's gård. Snorre skildrar pojken så här: "Han blev snart en käck karl. Han var vacker att se på, av medel-längd (...) Han var kraftigt byggd, var mycket stark, hade ljusbrunt hår, brett ansikte, ljus och rödlätt hy. Han hade ovanligt goda ögon, som var vackra och så skarpa, att man kunde bli rädd för att se honom i ögonen när han blev arg. Olav var duktig i idrott och hade goda kunskaper. Han var en skicklig bågskytt och kastade spjut bättre än de flesta, var häändig och hade ett säkert öga för alla slags hantverk. Han kallades för Olav Digre. (Det fornnordiska ordet kan betyda "tjock" eller "kraftigt byggd". Författaren lutar åt den senare betydelsen, eftersom Olav själv tyckte om detta tillnamn). Han talade djärvt och livligt, blev tidigt vuxen i alla avseenden,

både i styrka och förstånd och alla vänner och bekanta tyckte bra om honom. Han var ärelysten i tävlingar, ville alltid vara bäst.”

Förhållandet till styvfadern var inte det bästa. Olav såg kanske lite nedlåtande på denne bonde, som var så upptagen med jorden. Sigurd å sin sida tyckte nog, att Olav var alltför ”stor i käften” och hade för bråttom i mångt och mycket. Det tog han dock lugnt. Modern Åsta hade Olav uppenbarligen ett bättre förhållande till. Tillsammans gjorde de upp planer för framtiden. Olav ville bli viking!

2. OLAV SOM VIKING.

Då Olav var tolv år gammal gick han för första gången ombord på ett vikingaskepp. Fartygsbesättningen hyllade honom som kung, men länge var det nog en erfaren viking vid namn Rane, som var den verkliga ledaren.¹

Vikingatiden varade från cirka år 790 till cirka 1050. Många förklarar vikingatågens orsaker som en följd av brist på odlingsbar jord. För Norges del var det främst från Vestlandet man drog ut på sina vågsamma färder. Geografin visar, att här måste bristen på jord ha varit störst. Det började med, att djärva nordmän gav sig ut på handelsfärder till främmande land. Senare gick man över till piratfärder. Det var gärna storbönder och hövdingar – främst från Vestlandet – som ledde dessa krigståg.

Hemma i Norge ville de skryta med sin rike-
dom genom storartade gästabud och blotgil-
len, vari talrika gäster kunde förse sig rikligt

med mat och dryck. Men resurserna räckte inte till i de överbefolkade kustbygderna. Egna förråd var otillräckliga, så man spädde på hushållningen genom att plundra i främmande land. De kunde ligga ute på vikingatåg på somrarna och leva slösaktigt på sina gårdar höst, vinter och vår. En hövdingason, som inte var berättigad att ärva hela släktgården, såg vikingayrket som ett gott alternativ till att vara godsägare. Genom att härja i främmande land kunde han skapa rikedomar åt sig gratis. Många vikingar blev stormrika på rövat gods. Dessutom kunde han genom modiga krigsföretag mot andra vikingar eller det främmande landets egna trupper vinna stor ära hemma i Norge. Det sista betydde lika mycket som gods och guld. För andra, som begav sig ut på öppna havet, var landförvärv den egentliga och viktigaste avsikten med resan.²

Under sista hälften av 800-talet organiserade vikingar från de nordiska länderna det som historikerna kallar ”den stora armén”. Denna

härjade i Frankrike, Irland och England. När enorma mängder med norska, danska och svenska vikingar gjorde strandhugg, lät de sig inte nöja med det. De erövrade nytt land och grundade städer. Nordiska köpmän och jordhungeriga bönder följde i deras kölvatten. På så sätt lade norska vikingar Island, Nordsjöarna, delar av England och Irland under sig.

När isländska släktsagor och Snorre i sin "Heimskringla" berättar om strandhugg i främmande land, säger de inte mycket om all den hedniska brutalitet som utövades när man for fram med eld och svärd mot fredliga bygder. Det är hjältens mod och kraft i kamp mot andra vikingar, som skildras i svulstiga ordalag. Vill man veta något om vikingarnas brutalitet ska man plöja igenom utländska litterära källor. Något det kristna Europa särskilt tog anstöt av, var överfall på kyrkor och kloster. Då klostren i Lindisfarne, Jarrow och Wearmouth på Englands östkust plundrades av norska vikingar, löd ett ramaskri över hela

Europa. Den engelske lärde mannen Alkuin skrev då ett brev till den engelske kungen Ethelred om överfallet: ”Nu har vi och våra förfäder bott i detta lyckliga land i närmare tre hundra år och aldrig förr har sådan fasa visat sig i Britannien som den, som nu har kommit över oss från hednafolket, och aldrig hade någon föreställt sig, att ett sådant överfall skulle kunna komma över havet. Föreställ er S:t Cuthberts kyrka nedsölad med Guds prästers blod, plundrad på sina prydnader. En plats heligare än någon annan i Britannien har blivit byte för hedningar.”

På 1000-talet – det var då Olav Haraldsson levde – ger en författare följande skakande berättelse om nordiska vikingars blodiga överfall i England: ”Det året kom hedningar från nordliga länder med härsmacht över havet som stickande getingar och spred sig åt alla håll som vilda vargar, rövade och slog ihjäl, inte bara dragdjur, får och oxar, utan också präster och diakoner och skaror av munkar och nunnor. Och de kom till kyrkan

i Lindisfarne och ödelade allt med sina grymma plundringar, trampade på de heliga platserna med sina orena fötter, rev ned altare och stal alla dyrbarheter i den heliga kyrkan. Några av bröderna dödade de, andra tog de med sig i bojor, många jagade de bort under spott och spe och några dränkte de i havet.” En irländsk krönikeskivare avger en förkrossande dom över norska vikingars framfart: ”Innan sandkornen vid havet eller markernas grässtrån eller stjärnorna på himmelen blivit räknade kommer det inte att vara lätt att skildra... vad irerna har måst lida för deras skull, vare sig det handlar om män eller kvinnor, pojkar eller flickor, lekmän eller medlemmar av det andliga ståndet, fria män eller trälar, gamla eller unga: förnedring, våld, orätt och angrepp.” Det var väl inte utan anledning som det kristna Europa gjorde ett tillägg till Allhelgonalitanian: ”A furore normannorum libera nos Domine” (För nordmännens raseri bevare oss Gud.”

Norska historiker har på senare år försökt bättra på litet av vikingarnas dåliga rykte; liknande sätt att föra krig på finner vi även på andra håll i Europa på den tiden, säger de. För egen del vill jag tillfoga, att man inte kan låta bli att beundra vikingarnas enorma fysiska och psykiska styrka, deras okuvliga framåtanda, deras segervilja, deras tekniska begåvning och deras förmåga att organisera överallt där de slog sig ned. Men medaljen hade en baksida. Strömmar av blod flöt där de for fram. Blodtörsten grep dem när de hoppade i land från sina skepp, som hade de djävulska drakhuvudena i stäven. Vi har ett stort antal skildringar av deras blodiga framfart och suveräna människoförakt – när det gällde personer utanför den egna slakten!

Vi har uppehållit oss länge med vikingatiden för att lättare kunna förstå den omgivning, som den hedniska Olav Haraldsson växte upp i under sin ungdom. Jag har tidigare kommit in på de negativa egenskaper, som Olav tog i arv från Hårfagersätten, som vild-

het, grymhet, girighet och erotisk tygellöshet. Vi vet genom den moderna psykologin, att dåliga arvsanlag kan hållas i schack genom god uppfostran och lämplig uppväxtmiljö. Det var just detta som inte skedde med Olav! Alla hans onda böjelser kunde utvecklas fritt under de år han var viking. Några samvetsbetänkligheter över den blodiga framfarten hade han aldrig under sin ungdomstid, då han var mellan 12 och 19 år gammal. När han rånade fattiga, när han dödade dem som satte sig till motvärn, när han tillfångatog människor och sålde dem som trälar, när han kränkte kvinnor och brände bygder, föll det honom inte in, att han skulle ha handlat fel. Här hade han hela det bebyggda Norge på sin sida, åtminstone överklassen. Han uppmuntrades av sin egen mor till att fara fram på det sättet. Manskapet ombord berömde "tuffingen". Det skulle så vara! Moralbegreppen var annorlunda då än nu. Jag nämner allt detta för att vi – senare i denna berättelse om Olav Haraldsson – lättare ska kunna förstå hur enormt svårt det

skulle bli för den nyomvända ynglingen att rätta sig efter den kristna morallagen. Ja, det är när vi grundligt tänker igenom vad han upplevde och trodde på som ung, hednisk viking som vi lättare kan förstå de återfall i hedniskt beteende som måste komma efter att han antagit den kristna tron. Hans vikingasinne kunde inte på bara några få år böjas helt under Vitekrists vilja.

Men nu går vi händelserna i förväg. Tonåringen Olav drog ut på vikingatåg i österled. Först härjade han några år i länderna runt Östersjön. I Danmark träffade han en Joms-viking, som hette Torkjell Höje. Dessa två slog sig samman och härjade i västerled. I tre år gjorde de sydöstra England otryggt. Vikingahären gjorde ett misslyckat försök att inta London. Senare härjade de längs Themsen ända till Oxford och besegrade det engelska lantvärdet i Norfolk. År 1011 erövrade vikingarna Canterbury. Där blev ärkebiskop Alphege tagen som gisslan för att kung Ethelred skulle betala ut ”danagälden” till dem. Då

utbetalningen drog ut på tiden slog några vikingar ihjäl ärkebiskopen i fyllan och vilan. Senare fick de ändå 48 000 pund i guld.

Mätt på plundring satte Olav kurs söderut och gick i tjänst hos hertigen av Normandie. Senare drog han ut på rövartåg söderut längs Spaniens kust och ämnade fara in i Medelhavet. Då fick han en underlig dröm: ”Det kom en man till honom, en sådan som man lägger märke till, kraftig men också skräckinjagande”.

Mannen talade till honom och bad honom sluta med det han höll på med, dvs att fara vidare österut. ”Res tillbaka till ditt arv, för du ska bli kung i Norge till evärdlig tid”. Denna dröm tolkade han så, att han skulle bli kung över landet och hans efterkommande efter honom under lång tid. Kanske var det tankar som länge funnits i Olavs omedvetna som orsakade den här drömmen. Eller var det Olav Tryggvason som talade till honom?

Hans förfader Harald Hårfager hade samlat stora delar av Norge till ett rike. Nu var landet splittrat i småriken där jarlar, hövdingar och utländska makter rådde. I sin egenskap av ättling till Harald Hårfager såg han det nu som sin kallelse att vända tillbaka till Norge och ta sitt arv i besittning. Han betraktade alltså Norge som sin arvedel, sin släktegenom, sitt kungliga arv. Det är inte så lätt för oss idag att följa den tankegången, men för Olav och hans samtid var det en självklarhet. Det som betyder något för oss är att veta, att samlingen av Norge under hans kungadöme från och med nu blev en samvetssak för den unge vikingen.